Turkish Studies *- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 9/9 Summer 2014, p. 455-464, ANKARA-TURKEY

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE "MERKEZ SEMBOLÜ" OLARAK "SEVGİLİ" *

*Gamze DEMİREL***

ÖZET

Sembol olanla, sembolize ettiği şey arasında önemli bir bağ vardır. Bu sebeple, sembollere, gelişigüzel anlamlar yüklemek yerine; her sembolü, kullanıldığı metin ve şekillendiği kültür bağlamı içerisinde değerlendirmek gerekir. Klasik Türk edebiyatı metinlerinde çeşitli kimliklerde ve yüzlerde karşımıza çıkan "sevgili (sultan, övülen)"; "merkez (nokta)" i, aşık ise; merkez noktanın yayılımı neticesinde oluşan "daire (çember, küre, yuvarlak)" yi sembolize eder ve (sevgili, övülen)", aşıkın ulaşmayı amaçladığı esas ilke, yegane amaçtır; çünkü sonunda herkes ve her şey, "merkez (sevgili, övülen)" e dönecektir. Tüm varlıklar tek bir nokta (merkez) ya doğru yönelir; hepsi de merkezde birleşmeyi; ona yakın olabilmeyi; yani merkez ile "bir" olabilmeyi hedeflerler. Yaşamdaki amacının bu "ilksel varlık (nokta, merkez nokta, merkez, çember, yuvarlak)" ı aramak olduğunu fark eden aşık, nokta (daire, yuvarlak, küre, çember) sal merkezdeki konumunu "aşk" ile belirlemeye çalışacaktır. Aşıkın bu mistik yolculuğunda, son derece dikkat çekici ve incelemeye tabiî tutulması gereken "dairevî hareketler (pervanenin mum etrafında dönmesi, aşıkın sevgilinin bulunduğu yeri gece gündüz tavaf etmesi gibi)" sergilediği dikkati çeker. Bu dairevî hareketlerle, aşık tekamülünü tamamlar ve merkeze ulaşarak kendini gerçekleştiren aşık, (mükemmel bilge, insan- ı kâmil), bu noktada ilkenin değişmezliğine katılarak onunla çözülmez bir birlik içine girer. Klasik Türk Edebiyatı' na ait metinlerden, makalemizdeki tespitlerimizi ve söylediklerimizi destekleyecek pek çok örnek vermek mümkündür. Ancak buradaki tespitler, makalenin sınırlarını aşabileceği kaygısıyla, sadece "sevgili (sultan, övülen)" etrafında sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Şiiri, sembol, merkez, nokta, daire

---

*__Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.__

** Yrd. Doç. Dr. Sinop Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, El-mek: hafgam@gmail.com

THE "BELOVED" AS THE CENTRAL SYMBOL IN CLASSICAL TURKISH POETRY

ABSTRACT

There is a significant connection between a symbol and the symbolized. That's why it is necessary to evaluate each symbol within the text in which it has been used and within the cultural context in which it has been shaped instead of ascribing random meanings to symbols. The "beloved" (the sultan, the praised) that we come across in various identities and faces in the texts of Classical Turkish Literature is the center (point), whereas the lover symbolizes the circle (round, globe, sphere) cretaed as a result of the spread of the central point and the beloved (the praised) is the essential principle and the unique target that the lover aims to reach because everything and everyone will return to the center (the beloved, the praised) eventually. All beings are headed towards only one point (center). All of them aim to be united at the center, to be close to the center and to be identified with the center. The lover, who realizes that the purpose of his life is to search for this primary being (point, central point, center, circle, round), will try to determine his position in the circular (circle, round, globe,) center through love. The circular movements that are quite remarkable and needed to be examined in this mystical journey of love attract the attention they exhibite (just as a butterfly rotates around a candle, the lover circumambulates the place where he stands day and night). The lover completes his evolution by these circular movements and the lover who realizes himself by reaching the center (perfect, wise human being) enters into an insolvable unity with her by participating in the stability of the principle. It is possible to give several examples from the texts of Classical Literature to support what we have argued and determined in the article. However, the findings have been restricted around the beloved (the sultan, the praised person) with the anxiety that they may be beyond the scope of the article.

Key Words: Classical Turkish Poetry, symbol, center, point, circle

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE "MERKEZ SEMBOLÜ" OLARAK "SEVGİLİ"

"…, tüm imgelem öğretileri, zorunlu olarak aşırının bir felsefesidir. Her imgenin yazgısı, büyümektir"- (Gaston Bachelard)

Semboller, "(…) daha üst ontolojik bir statüye ait olan bir şeyin, varlığın daha alt bir düzeyindeki yansıması (Bakar, 2003, s. 57)" olurlar ve soyut olanı daha anlaşılır kılarak; nesneleri, gerçeğine en yakın şekilde temsil ederler. Böylece aklın ötesindeki gerçekliklere dikkati çekerek, insanın gözünü, beşeri olandan ilahi olana çevirmesini; bu alemde gördüklerinin bir yanılsamadan ibaret olduğunu fark etmesini ve hakikati aramasını sağlarlar. Sevgili (sultan, övülen)" de, kendisi aracılığıyla verilmek istenen şey (ler) i, hakikatine en yakın şekilde ifade ederek "(…) gizli bir anlamı ortaya çıkaran bir tasvirdir; o bir gizin tecellisidir (Durand, 1998, s. 10)"; görülebilir olanın önemini azaltarak, sembol ettiği şeyin önemini arttırmakta; sıradan olanın değil, görünenin içindeki görünmez (ilahi olan) in, kutsalın, "Bir" ve "Tek" in, "merkez" in mükemmel sembolü olmaktadır.

Merkez (sevgili, sultan, övülen); çatışmaların sonlandığı, çokluğun tekliğe dönüştüğü tekamül düzeyinin, "saf ve mutlak varlık" ın, ilahî ve ebedî olanın zahiren görülebilir haldeki hakiki bir yansıması; aşıkın ulaşmayı amaçladığı esas ilke, yegane amaçtır. "(…) evren bir merkezden yayılarak oluş (Eliade, 2003, s. 364)" muştur; dolayısıyla "(...) merkezsiz bir çember olamaz, çünkü çember bütünüyle merkezden doğmaktadır (Guenon, 1989, s. 42)". Sonunda herkes ve her şey, başlangıcı ve sonu olmayan bu "merkez (sevgili, övülen)" e, yani "ilksel varlık" a dönecektir. Allah kendi ruhundan varlığa üfürmüştür ve varlık kendi sınavını yaşayıp belli bir süre sonra tekrar O' na döndürülecektir. İslam Tasavvufu' na göre "insan özü itibariyle Allah'tan kopan bir parçadır ve O' ndan kopup dünyaya geldiği andan itibaren, tüm varlıkların "(...) hareket noktaları ne olursa olsun, hepsi de tek bir noktaya doğru yönelir; hepsi de merkezde birleş (Guenon, 1989, s. 41)" meyi; ona yakın olabilmeyi; yani merkez ile "bir" olabilmeyi hedeflerler:

Ya men ahâtâ ilmüke'l- eşyâe küllehâ

Ne ibtidâ sana mutasavver ne intihâ (Fûzûlî) (G. 2, b. 1)

(Ey ilmi bütün eşyayı ihata eden Allah, sana ne başlangıç, ne de son tasavvur edilebilir.) [1]

Aşık, merkez olmadan bir hiçtir; hiçbir eylemi, merkez (sevgili, sultan, övülen) in kontrolü dışında olamaz; oluşumu, gelişimi, devamlılığı, itibarı, kısacası varlık kazanması, tamamen bu merkeze bağlıdır. Çünkü nicelik itibariyle yer kaplamayan merkez (deki nokta)", ilkesel olarak en büyüktür; tüm sebeplerin sebebi, tüm başlangıçların başlangıcı; yaşamın devamlılığı için gerekli olan ana prensiptir. O, aşıkın yaşam kaynağı, hayatının anlamı, yokluk alemindeki varlık sebebi, ömür sermayesindeki tek kârıdır.

Efendimsin cihanda itibarim varsa sendendir

Miyân-ı âşıkanda iştiharım varsa sendendir (Şeyh Galip) (G. 16, b. 1)

(Efendimsin; ben kulunum. Âlemde her ne varım varsa sendedir; âşıkların arasında şöhretim varsa, adım- sanım duyulmuşsa, ancak sendendir, senin lütfundandır.) [2]

Benim feyz-i hayâtım hâsılı rûh-ı revânımsın

Eger sermâye-yi ömrümde kârım varsa sendedir (Şeyh Galip) (G. 16, b. 2)

(Benim yaşayışımın feyzisin; hâsılı benim yürüyen ruhumsun; ömür sermayemden bir kâr elde etmişsem, sendendir.) [3]

Veren bû sûret-i mevhûma revnak reng-i hüsnündür

Gülistan- ı hayâlim nev- behârım varsa sendendir (Şeyh Galip) (G. 16, b. 3)

(Ben gerçekte yokum; vehimden doğmuş bir suretten ibaretim; bu surete bir parlaklık veren, senin güzellik rengindir. Hayalimin gülbahçesi, ilkbaharım varsa, ancak sendendir.) [4]

[1] Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî Divanı Şerhi, s. 20

[2] Abdübâkî Gölpınarlı, Şeyh Galib Seçmeler, s. 56- 57

[3] Adı geçen eser, s. 56- 57

Gören ser-geştelikte gird-bâd-ı deşt zanneyler

Fena ender-fenayım her ne varım varsa sendendir (Şeyh Galip) (G. 16, b. 7)

(Öylesine başım dönüyor, öylesine dönüp duruyorum ki gören, çölün kasırgası sanır; yokum, yokluk içinde yokluk kesilmişim; her ne varım varsa, ancak sendendir.) [5]

Aşktan kaçışın mümkün olmadığını, bunun **"ilâhî bir kader"** olduğunu ve kaderinin "ilksel varlık (merkez)" ı aramak olduğunu fark eden aşık, nokta (daire, yuvarlak, küre, çember) sal merkezdeki konumunu belirlemeye çalışacak; merkezle bir olabilmek için, aradaki mesafeyi azaltmaya ve kutsal olan bu merkeze ulaşmaya çabalayacaktır. Merkezden uzaklaştıkça ıstırabı büyüyecek, merkeze ulaşmayı başardığında ise varlığı anlam kazanacak ve gerçek aşka ulaşacaktır.

Ey ki ehl- i ışka söylersen melâmet terkin et

Söyle kim mümkin midür tagyîr- i takdir- i Hudâ (Fûzûlî) (G. 1, b. 5)

(Ey aşk ehline melâmet yolunu terk et diyen, söyle Allah' ın takdirini değiştirmek kabil midir?) [6]

Fuzûlî âşıka anlar ki derler terk- i ışk eyle

Demezler mi hatâ tagyîr kıl hükm- i kazâ derler (Fûzûlî) (G. 78, b. 7)

(Fuzûlî âşıka aşkı terket derler yanlış söz söylerler, yani Allah' ın kazâsının hükmünü değiştir derler. Bu ise hatâdır.) [7]

Câna cismüm ol hadeng- i gamzeden olmaz penâh

Hiç cevşen kimseyi tîr- kazâdan sahlamaz (Fûzûlî) (G. 112, b. 3)

(Cismin, o yan bakış okunun canıma saplanmasından beni korumaz. Hiçbir kalkan insanı Allah' ın kazâsı, takdiri okundan kurtaramaz.) [8]

Gerçek aşkın peşinde olan aşık için, kendi canının bir anlamı yoktur; onu sevgilisi için sever ve korur. Çünkü cân, sevgiliyi tanımak ve sevebilmek için bir vasıtadır. Sevgiliyi, dünyevî hazlar için seven aşık, gerçek aşık değildir. Sevgili; maddeden uzaklaşmak, manayı kavramak için sevilmelidir. Ancak o vakit, ilâhî aşktan bahsedilebilir. Aksi durum süflî bir duygudur ki, bu tür bir aşk, aşkı değersizleştirir ve aşıkın merkeze yakınlaşmasını; merkez (sevgili, övülen) le bir olmasını engeller. Bu yüzden aşık Mevlâ' dan sürekli ve yalnızca sevgiliye yakın olmayı dilemekte, aşkı daha da artsın diye yalvarmaktadır:

[4] Adı geçen eser, s. 56- 57
[5] Adı geçen eser, s. 56- 57
[6] Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî Divanı Şerhi, s. 18
[7] Adı geçen eser, s. 218
[8] Adı geçen eser, s. 291

Cân ver gönül ol gamzeye kim bunca zamandır

Cân ile seni sakladugum anun içündür (Fûzûlî) (G. 80, 6. b.)

(Ey gönül! o yan bakışa canını ver, zîrâ bunca zaman seni canımla sakladığım o gamzeye canını vermen içindir) [9]

Cânı kim cânânı içün sevse cânânın sever

Cânı içün kim ki cânânın sever cânın sever (Fûzûlî) (G. 74, b. 1)

(Cananı için cânını seven insan cânânını sever. Cânânını cânı için seven insan ise cânını sever.) [10]

Koyma nâkıs ehl- i derd içre Fuzûlîni tabîb

Eyle bir derman ki derdin ede gün günden ziyâd (Fûzûlî) (G. 64, b. 8)

(Ey tabip, Fuzûlî' yi dert ehli içinde nâkıs "eksik" bırakma. Ona öyle bir derman eyle ki derdi gün günden ziyâde olsun.) [11]

Işk derdiyle hoşem el çek ilâcumdan tabîb

Kılma dermân kim helâküm zehri dermânumdadur (Fûzûlî) (G. 82, b. 3)

(Aşk derdinden memnunum, ey tabip beni tedaviden vazgeç. Derman kılma, zirâ beni öldürecek zehir senin dermanındadır.) [12]

"Sahip olma" nın; "tüketmek" ve "bozulmak", "olma" nın ise; "yeniden olmak" olduğunu hatırladığı takdirde, işi daha da kolaylaşacak; doğruyu yanlışı ayırt etme noktasında daha doğru kararlar verebilecektir. "Sahip olma" duyusunu ön plana çıkarırsa; aşkı, tamamen mekanik ve maddî boyutta yaşayacak, bu da onu asıl hedefinden uzaklaştıracaktır. "Ol (-abil) mak" hedefiyle yola çıktığında ise, büyük bir cesaretle, kendisini olayların akışına bırakacak; kınanmak ve ayıplanmayı umursamayacak; aşkını tüm boyutları ile ve bütün benliğiyle, aktif bir şekilde yaşamaya başlayacaktır ki, bu da onu bir üst boyuta taşıyacaktır:

Ta ' ne- i ehl- i melâmetden ne noksan âşıka

Berk- i lâmi ' def ' in eyler mi hücum- ı hâr ü has (Fûzûlî) (G. 121, b. 5)

(Kınayan insanların ta ' nından âşıka ne zarar gelebilir. Düşen parlak yıldırıma çerçöpün hücumu gibidir bu. Onu yolundan çevirir mi?) [13]

[9] Adı geçen eser, s. 223

[10] Adı geçen eser, s. 205

[11] Adı geçen eser, s. 184

[12] Adı geçen eser, s. 244

[13] Adı geçen eser, s. 313

Ebedî saadetin var olduğu "aslî vatan" a ya da "cennet" e kavuşma ve yeniden "kutsala dönme" arzusunun yarattığı farkındalık anından sonra birey, gerçeği, kalıcı ve sürekli olanı aramaya başlar. "Hakikati hasretle arayan ve bunu algılayabilme kapasitesi kendisine ihsan edilmiş olan bir şahıs, herhangi bir nesnede veya anlaşılabilir bir ifadede, kendisine Hakikati hatırlatacak bir şey bulabilir. (Livingston, 1998, s. 119)". Sevgili de, bu dünyada öz (bir, gerçek, kutsal v.s.) ün tecelli etmiş hallerinden biridir ve aşıkı "Bir" e yönlendiren en açık hatırlatıcı, aşkın en etkin ama en hareketsiz başlatıcısıdır. Aşık, aşk yoluna, bu hatırlatıcı vesilesiyle girer. Bu andan itibaren "sahip olmak" ile "olmak" arasındaki ince yol ayrımını seçmek durumundadır. Bu ayrımı ona en doğru şekilde yaptıracak olan ise, kişisel kabiliyetidir:

Her kimün âlemde mıkdâruncadur tab ' ında meyl

Men leb- i cânânumu Hızr Âb- ı Hayvânın sever (Fûzûlî) (G. 74, b. 2)

(Herkesin yaratılışındaki, zevkindeki sevmek kabiliyeti, kendi idrâki derecesindedir. Meselâ ben cânânımın dudağını, Hızır ise Âb-ı Hayât'ını sever.) [14]

Mâ ' il- i serv kadün vaslına yetmez nişe kim

Baht şâyeste degül himmeti kûtâhlara (Fûzûlî) (G. 241, b. 4)

(Serviye meyleden yani onu seven, senin boy bosunun visaline eremez. Zîrâ himmet gayreti az, kısa olanlara talihli olmak yakışmaz.) [15]

"Allah' a giden yollar insanların ruhları (kişilikleri) kadar çok … (Guenon, 1989, s. 30)" tur; ancak "(…) kutsalın, hem çektiğini hem de ittiğini hem yararlı hem tehlikeli olduğunu, ölümü getirdiği gibi ölümsüzlüğe de ulaştırdığını (Eliade, 2003, s. 369)" hatırladığımızda, bir o kadar da zordur. Aşık, ilahî olana ulaşma noktasında, "aşk" gibi meşakkatli bir yolu seçmiştir:

Serserî basma kadem ışk tarikine Fuzûlî

İhtiyât eyle ki gâyetde hatar- nâk seferdür (Fûzûlî) (G. 83, b. 7)

(Fuzûlî aşk yoluna öyle düşüncesizce, ma'nâsız şekilde ayak basma. İhtiyat ile hareket et. Zirâ bu tehlikeli bir yolculuktur.) [16]

Ser- had- i matluba pür- mihnet tarik- i imtihân

Menzil- i maksuda pür- âsîb râh- ı âzmûn (Fûzûlî) (G. 210, b. 7)

(İstediği yere varmak için imtihan yolu mihnetlerle doludur. İstediği menzile varmak için tecrübe yolu felaketlerle dolu.) [17]

[14] Adı geçen eser, s. 206
[15] Adı geçen eser, s. 587
[16] Adı geçen eser, s. 228
[17] Adı geçen eser, s. 521

Aşık çıktığı bu mistik yolculukta, son derece dikkat çekici ve incelemeye tabiî tutulması gereken, "dairevî hareket (pervanenin mum etrafında dönmesi, aşıkın sevgilinin bulunduğu yeri gece gündüz tavaf etmesi gibi)" ler sergiler:

Aşk bir şem '- i İlâhidir benim pervânesi

Şevk bir zencirdir gönlüm anın kâşânesi (Şeyh Galip) (G. 28, b. 1)

(Aşk bir İlâhî mumdur ki onun pervanesi benim; şevk bir zincirdir ki gönlüm, o zincirin bulunduğu konaktır) [18]

Âlem-i pervâne- i şem '- i cemâlün kıldı ışk

Cân- ı âlemsin fidâ her lâhza min candur sana (Fûzûlî) (G. 8, b. 3) [19]

(Aşk bütün âlemi güzelliğinin mumu etrafında pervane etmiştir. Sen âlemin canısın, her lâhza bin can sana feda olsun)

Gönül şevk-i ruhunla yana geldi

Cemâlün şem'ine pervâne geldi (Bâkî) (G. 498, b. 1) [20]

(Gönül yüzünün şevkiyle yandı; yüzünün mumuna pervane oldu.)

Bâkıya ister isen kalbe safâ virmek eger

Ka'be-i kûyına var döne döne eyle tavâf (Bâkî) (G. 231, b. 5) [21]

(Ey Bâkî! Eğer kalbe safa vermek istersen; onun bulunduğu yere var döne döne tavaf et.)

Birbirini takip eden ve birbirini tamamlayan, dinamizmi ve sonsuzluğu ifade eden bu dairevî hareketler, "tamamlanma" nın ve "(…), devresel tekamülün sembolü (Guenon, 2001, s. 45)" olan ilahî hareketlerdir. Aşıkın; "Başlangıç (bezm-i elest, aslî vatan)" a "yeniden dönme", "bir" ile bütünleşme ve varoluş tekâmülünü tamamlama arzusunu en doğru şekilde; "Dönme" ve "Döndürülme" şeklindeki bu "dairevî" hareketlerle tanımlamak mümkündür. "Dairevî hareket" ler, her dönemde, kutsal yolculukların en iyi temsilcisi, kutsal hareketlerin en temel öğesi olmuştur. Bütün şekillerin kendisinden çıktığı, mükemmel ve evrensel geometrik bir form olan "daire (nokta, çember, küre, yuvarlak)"; "(…) varlığın ontolojik alanlarının küreler olduğu hipotezinden hareket (Tuğrul, 2010, s. 35)" eden "Küreler' teorisi" ne göre "(…), her yönde eşit olarak yayılmasından dolayı evrenin bütünselliğini ifade etmekte ve evrende en az farklılaşmış şekil olarak kabul edilmektedir. Daire, evreni, yaşamı, dönüşümü, sürekliliği, başlangıcı ve sonu, tamlığı, bütünü, bölünmez olanı, sürekli çözülüşü ve kuruluşu simgeler. "Yuvarlak figür dirençlidir, …: Bölündüğü zaman yeniden yuvarlanarak bütünselliği olan iki yeni figür yaratabileceğini sezdirir…; kalmayı, yok olmamayı… (Koçak, 1995, s. 26) hatırlatır. Sevgili

[18] Abdübâkî Gölpınarlı, Şeyh Galib Seçmeler, s. 84- 85

[19] Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî Divanı Şerhi, s. 39

[20] Sabahattin Küçük, Bâkî Dîvânı, s. 410

[21] Adı geçen eser, s. 243

(sultan, övülen), "(…) her şeyi içine alan kapalı bir yuvarlak, kendi içinde düzeni olan dünyadır (Tuğrul, 2010, s. 33)". Tüm yaratılmışlar gibi, aşık için de bu "küre" nin içinde var olabilmek; dünyadaki temel konumunu ve varoluş sebebini belirlemek demektir.

Aşıkın, tekamülünü tamamlayıp; aynı yoldan, geri dönmeksizin, tekrar tekrar geçebilmesi için en kolay yol "daire" çizerek ilerlemesidir. Çünkü düz yol, insanı gerçek menzilinden uzaklaştıracaktır. Ancak, hangi yolu izlerse izlesin, kimi rehber edinirse edinsin, aşk ile yumuşayıp kesretin içerdiği tüm zıtlıklardan kurtulabildiğinde tam erişilmezliğe ulaşabilir. Bu andan sonra, onun bakışında, "Tüm zıdlıklar ortadan kalkmıştır ve mükemmel bir dengenin içinde çözümlenmişlerdir (Guenon, 2001, s. 51)". Kendi benliğini neredeyse 'hiç' e indirgeyen aşıkı, artık hiçbir şey etkileyemez. Bu andan sonra, aşık, "(…) hiçbir varlık ile çatışma haline girmez, çünkü o artık sonsuza yönelmiştir, sonsuzda silinmiştir (Guenon, 2001, s. 51)"; "(…) dönüşümlerin başlangıç noktasına, çatışmanın bulunmadığı nötr noktaya ulaşmıştır ve orada durur (Guenon, 2001, s. 51)". Tüm yaratmaların ilkesiyle birleşmiştir ve mükemmelleşen bu doğası ile artık aşıka hiçbir varlık zarar veremez.

Kutsal (merkez) a yaklaşıldığında, yani "dış" tan "iç" e geçildiğinde, bir tür "asla dönüş" gerçekleşmiş olur. Bu içsel halin zahiri işareti olan "şaşmazlık (sarsılmazlık)" halidir. Merkeze ulaşarak kendini gerçekleştiren aşık (mükemmel bilge, insan- ı kâmil), bu noktada ilkenin değişmezliğine katılarak onunla çözülmez bir birlik içine girer. "Merkez bütün noktaların en iç noktası olarak gözükür; ama oraya ulaştıktan sonra ne iç ne dış söz konusu olur (Guenon, 1989, s. 43)". "Merkez (sevgili, övülen)" ine ulaşan aşık, onunla bir olduğu andan itibaren her şeyi ilkenin birliği içinde görmeye başlar. Bu nötrleşme ve yumuşama neticesinde, aşık da sevgili de, aynı nesne durumuna döner; bir bedende birleşip, bütünleşip "tek" olurlar; her ikisi de "birlik" i temsil eder; ortada ne özne ne nesne, ne sevgili ne aşık, ne sultan ne de köle kalır; aşık için artık yaşam ve ölüm aynı derecede önemsizdir; sadece "Bir" vardır. Bu hal ölümsüzlük halidir ve bu hâl, sıradan insanlar için, görülemez, kavranamaz, tanımlanamaz, belirlenemezdir. Yalnızca tam saflık haline ulaşmış; yani "Kendini Gerçekleştirmek (insan-ı kâmil)" i başarmış olan zihinlerin idrak edebileceği bir durumdur. Buna ancak derin bir tefekkür ve dikkatli bir temaşa ile ulaşılabilir. Aşık için, bundan sonrası, "(…), tüm varlıkların ilk kaynağı ve nihai sonu olan– ya da, ezeli ve ebedi olan- ilkeye) dönmek, dinlenme haline girmektir (Guenon, 2001, s. 49)". Bu boşluk, hiçlik ya da dinlenme hali, dünyevî şeylerden bağları koparma ve gerçek ile bir olma, kendini gerçekleştirme (insan- ı kamil), vahdetten kesrete ulaşma, çemberden merkeze yerleşme halinin göstergesidir. "(...), bir çember merkezine yaklaştıkça küçülür ve sonunda merkezin kendisine indirgenir: böyle olduğunda, merkez tek bir nokta olmakla birlikte çemberin tüm noktalarını içermek durumundadır, bu da her şeyin birlikte (ya da, "Bir" de) içerildiği anlamına gelir (Guenon, 2001, s. 94)". Çemberi daraltıp merkez (nokta) e yaklaşmayı başaran aşık, onun cazibesi ve gücü karşısında eriyerek, kesretten kurtulup vahdete erişir.

Vâdî- i vahdet hakîkatde makâm- ı ışkdur

Kim müşahahs olmaz ol vâdîde sultandan gedâ (Fûzûlî) (G. 1, b. 3)

(Vahdet vâdisi hakikatta aşk makamıdır. O aşk makamı ki orada sultandan dilenci ayırtedilemez) [22]

[22] Ali Nihat Tarlan, Fuzûlî Divanı Şerhi, s. 17

Sonuç

Sembollere, gelişigüzel anlamlar yüklemek yerine; her sembolü, kullanıldığı metin ve şekillendiği kültür bağlamı içerisinde değerlendirmek önemli ve gereklidir. Klasik Türk edebiyatı metinlerinde, hemen hemen her kelimenin bir veya birden fazla sembolik anlamı vardır. Bir sembol değer olarak karşımıza çıkan "sevgili" de; evrensel ve bilge insanı, insan- ı kâmili temsil eder. Bu sebeple "sevgili", kendisi aracılığıyla verilmek istenen şey (ler) i, hakikatine en yakın şekilde ifade edebilen özel bir imge değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Allah' ın hikmetlerinin sonsuz sayıda tezahür ettiği tüm yaratılmışlara, özellikle de yaratılmışların en mükemmeli olan insan (eşref-i mahlûkât) a ait her türlü bilgi, son derece önemli ve kutsaldır. Hep bir fazlayı içeren kutsal, hem korkutucu ve ürpertici hem de gizemli ve büyüleyicidir. Kutsal bir gizin sembolü olan ve gizli anlamları ortaya çıkaran sevgili; görülebilir olanın önemini azaltarak, sembol ettiği şeyin önemini arttırmakta; sıradan olanı değil; "Bir" i temsil etmektedir. Bu sebeple, ilahi olanın, kutsalın ya da başka bir ifadeyle, "merkez" in sembolü olan "sevgili (sultan/ övülen)" yi değerlendirirken, anlamamız gereken en önemli şey, onun hakikatin alemdeki bir yansıması ve gücünü ilahi olandan alarak; bunu çeşitli vesileler (adalet, himmet, merhamet, sevgi v.s.) le etrafına yansıtan, kadim bir öğe olduğudur. Bir eseri klasik ve edebî yapan da Hakikati ne derece yansıttığına bağlıdır. Kişisel duyu ve düşünceleri yansıtan eserlerde Hakikat asla tecelli etmeyecektir.

Geleneksel yapılanmamızda, kültür ve edebiyatımızda, sevgili ve aşık arasında var olan ilişkinin hangi ilkelere bağlı olarak şekillendiği ve ne derece önemli olduğunu gösterme ve belirli göstergelerin bir araya gelerek oluşturduğu edebî bir metindeki sembolleri yorumlama çabasından ibaret olan bu çalışma; "Şiirin anlamının bütününü veya büyük kısmını ortaya çıkarmak iddiası taşıyan bir analiz değil bu, aynı anda işlev gören pek çok anlamlandırma örüntüsünden sadece birini ayırıp incelemeye yönelik bir girişim (Andrews, 2001, s. 134)" dir.

Edebî metinleri doğru anlamlandırabilmek, doğasından gittikçe uzaklaşan günümüz insanının, benine dönmesini, iç sesini dinlemesini, kendi içine doğru genişlemesini, değerlerine sahip çıkmasını sağlayabilmek adına önemli bir çabadır.

Klasik Türk Edebiyatı' na ait metinlerden, makalemizdeki tespitlerimizi ve söylediklerimizi destekleyecek pek çok örnek vermek mümkündür. Ancak buradaki tespitler, makalenin sınırlarını aşabileceği kaygısıyla, sadece "sevgili (sultan, övülen)" etrafında sınırlandırılmıştır.

KAYNAKÇA

ANDREWS Walter (2001). Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ASTROSET Semboller Araştırma Grubu. (2010, 01 Haziran). Daire Sembolü. Erişim tarihi: 12 Eylül 2013, http://www. astroset.com

BAKAR Osman (2003). Gelenek ve Bilim- İslam' da Bilim Tarihi ve Felsefesi Üzerine. Gelenek Yayınları, İstanbul.

BUMİN Tülin (2013). Hegel- Bilinç Problemi Köle- Efendi Diyalektiği Praksis Felsefesi, YKY Yayınları, İstanbul.

DURAND Gilbert (1998). Sembolik İmgelem, İnsan Yayınları, İstanbul

ELİADE Mircea (2003). Dinler Tarihine Giriş, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

FROMM Erich (2003). Sahip Olmak ya da Olmak, Arıtan Yayınları, İstanbul.

GÖLPINARLI Abdülbaki (1994). Şeyh Galip Divanı' ndan Seçmeler, MEB Yayınları, İstanbul.

GUENON Rene (1989). İslam Maneviyatı ve Taoculuğa Toplu Bakış, İnsan Yayınları, İstanbul.

_____ (2001). Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizmi, İnsan Yayınları, İstanbul

KOÇAK Orhan (1995). İmgenin Halleri, Metis Yayınları, İstanbul.

KÜÇÜK Sabahattin (1994). Bâkî Dîvânı- Tenkitli Basım, TDK Yayınları, Ankara.

LİVİNGSTON Ray (1998). Geleneksel Edebiyat Teorisi, İnsan Yayınları, İstanbul

TARLAN A. Nihat (2001), Fuzûlî Dîvânı Şerhi**,** Akçağ Yayınları, Ankara.

TUĞRUL Saime (2010). Ebedi Kutsal Ezeli Kurban– Çok Tanrılılıktan Tek Tanrılılığa Kutsal ve Kurbanlık Mekanizmaları, İletişim Yayınları, İstanbul.